

УДК 338.439.4:636.4:658.8

*К. С. Жадько,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри підприємництва та економіки підприємств
Університету митної справи та фінансів,
Т. І. Носова,
кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва і торгівлі
Одеського національного політехнічного університету*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ М'ЯСА СВИНИНИ В УМОВАХ СКЛАДНОГО ЕПІЗООТИЧНОГО СТАНУ

*K. S. Zhadko
PhD, Head of the Department business and Enterprise Economics,
University of Customs and Finance
T. I. Nosova
PhD (Econ.), Associate Professor of the department of Business and Trade of the
Odessa National Polytechnic University*

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE EFFICIENCY OF PRODUCTION AND SALES OF PORK MEAT IN CONDITIONS OF COMPLEX EPIZOOTIC STATE

В статті розглядається фактичний стан справ в галузі свинарства і напрями підвищення ефективності виробництва та реалізації свинини в умовах складного епізоотичного стану. Описано тенденції та запропоновано шляхи вирішення проблемних аспектів ефективності виробництва і реалізації м'яса свинини.

На наш погляд саме державна підтримка та створення нормальних умов кредитування діяльності дозволить нормально покращувати як показники ефективності так і реалізації свинини. Як результат, сумісна координація діяльності і консолідація в сфері виробництва і реалізації свинини на рівні регіонів, міждержавному рівні дозволить призупинити інтенсивне розповсюдження захворювання свиней і створить умови привабливості для інвесторів. Україна має вирішити низку внутрішніх завдань, націлених на боротьбу з хворобами, зокрема, це впровадження ідентифікації та реєстрації поголів'я у присадибному секторі і тоді відстежувати ситуацію з хворобами поголів'я у цьому сегменті стане простіше та запровадити реєстр переміщення свиней, відстеження продукції.

The article deals with the actual state of affairs in the field of pig breeding and the directions of increasing the efficiency of production and sales of pork in a complex epizootic state. The tendencies are described and ways of solving of problematic aspects of efficiency of production and realization of pork meat are offered. In our opinion, it is state support and the creation of normal conditions of lending activity will allow to improve normally both performance indicators and sales of pork. As a result, coordination of activities and consolidation in the area of production and sale of pork at the regional level will be mutually compatible, and the

interstate level will allow the intensive spread of the disease of pigs to be suspended and create conditions of attractiveness for investors. Ukraine has to solve a number of internal problems aimed at fighting diseases, in particular, introducing the identification and registration of livestock in the household sector, and then tracking the disease situation in this segment will be easier and introduce a register of pigs moving, tracking products.

Ключові слова: ефективність виробництва, африканська чума свиней, експорт, свинарство, економічні показники, реалізація свинини.

Keywords: efficiency of production, African plague of pigs, export, pig production, economic indicators, sale of pork.

Вступ. Розвиток економіки передбачає інтеграцію України у світові економічні відносини та перебудови системи виробничого і інформаційного забезпечення відповідно до міжнародних стандартів. Україна є світовий лідер в експорті соняшникової олії, четверта по поставці на світовий ринок пшениці. А з продукцією з більш високою доданою вартістю, наприклад, м'ясом, все не так просто. Його доля – тільки 6% від експорту і поки що тваринництво в Україні не в пріоритеті в державі. Поява приватних власників і посилення процесів роздержавлення зумовили дію протилежних інтересів держави і власників. Результати такого протистояння впливають і впливатимуть на інформацію та виробничі процеси. Однак, сьогодні в Україні впроваджує нову економічну систему, що заснована на ринкових відносинах, одне з головних місць в управлінні підприємством займає інформація. Зростає відповідальність керівників за ведення виробничої діяльності, роботу зі звітністю, що впливає на розробку управлінських рішень [1].

На круглому столі, що відбувся в Києві в цьому році «Розвиток виробництва і експорту м'яса в Україні» було заявлено, що свинарство для України може стати однією з ключових галузей-локомотивів майбутнього економічного росту. Наприклад, продукція українського свинарства користується високим попитом – сьогодні кількість заявок на придбання свиней і м'яса тільки на внутрішньому ринку вдвоє перевищує пропозиції. Більшість виробників готові освоювати ринки різних країн, але із-за непогодженості ветеринарних та інших процедур на міждержавному рівні виробників і переробників не пускають на зовнішні ринки, для зміни ситуації необхідно змінити державні пріоритети. Якщо в тій же Данії свинарство давно стало пріоритетом державної стратегії. Поки що в Україні підтримка держави дуже слаба на будь-якому рівні державного управління [1-3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних, методичних і практичних засад ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема вирішенню проблем економічної ефективності виробництва свинини, пошуку ефективних способів збуту продукції свинарства присвячені присвятили наукові праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як Дж. Гібсон, Д. Іванцевич, В. Герасимчук, Н. Куденко, Л. Мельник, М. Мескон, П. Руснак, П. Саблук., О. Шеремет, О., В. Г. Андрійчука, П. С. Березівського, В. І. Бойка, А.М. Бричко, В.І. Герасимова, Б. В. Даниліва, О. В. Мазуренко, І. В. Охріменка, С. М. Приліпка, В. П. Рибалка, І. В. Свиноуса, В. І. Топіхи, О. А. Шуста та інших вітчизняних вчених.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є дослідження проблемних аспектів ефективності виробництва і реалізації свинини в умовах складного епізоотичного стану на підприємствах різних форм власності.

Виклад основного матеріалу. Африканська чума свиней (АЧС) з 2012-го знищує в Україні десятки тисяч голів свиней. Приймаються нові інструкції, переймається чужий досвід, на сьогоднішній день втрати зазнали свинарі і значно змінився український ринок свинини. З початку 2017 року в Україні вже зареєстрована рекордна кількість спалахів африканської чуми свиней що збільшує у виробників прямі та непрямі витрати. Якщо перші, скажімо, більш «локальні» – збитки господарств через втрачене поголів'я, відрахування з бюджету на ліквідацію спалаху, карантинні заходи тощо. То непрямі – глобальніші. Так, через АЧС в країні вітчизняна галузь свинарства втрачає інвестиційну привабливість, зростають ризики та вартість фінансових ресурсів, погіршується конкурентоспроможність свинини, порівняно з іншими видами м'яса, оскільки споживачі, чуючи про вірус, свідомо відмовляються від її купівлі. Як наслідок – знижується попит і, відповідно, ціни. З моменту появи африканської чуми свиней у 2012 році і дотепер в Україні довелося ліквідувати понад 130 тис. голів свиней, з них 10 тис. – у 2017 році, і на сьогоднішній день заходи щодо вилучення і знищення поголів'я тривають, за даними президента асоціації «Свинарі України» Артура Лози.

За розрахунками експертів ЄБРР, оціночні втрати від АЧС в Україні у розрахунку на одну голову в господарствах населення складають 115 дол. США, на малих та середніх свинофермах – близько 200 дол. США, на великих промислових комплексах – 460 дол. США. Тож, за найскромнішими підрахунками, українські свинарі вже втратили майже 15 млн. дол.

Від АЧС постраждали понад 35 господарств, починаючи з 2012 року, усього в них ліквідували понад 116 тис. голів свиней втрати склали 148 млн. гривень. Якщо у 2012-2014 рр. вірус ширився Україною

переважно серед дикого поголів'я, то, починаючи з 2015 року, він «зайшов» у присадибний та промисловий сектори (рис.1). Тоді через АЧС вийшов з бізнесу крупний свинокомплекс «Калита», де ліквідували понад 63 тис. голів свиней. Можна говорити про те, що у 2015 році характер поширення АЧС змінився, дикі кабани як вектор відійшли на другий план. В останні роки кількість випадків зростає у арифметичній прогресії (рис. 2). До того ж, абсолютно неможливо спрогнозувати, де наступного разу зафіксують спалах. Так, станом на сьогодні лише один регіон є вільним від АЧС, це Львівська область.

Рис. 1. Кількість випадків АЧС в Україні

Згідно з даними Держпродспоживслужби, з 2012 року і до кінця липня 2017 року компенсація присадибним господарствам через АЧС перевищила 16 млн. грн. Цього року були суттєво збільшені обсяги фінансування протиепізоотичних заходів, але і цієї суми, як показує практика, недостатньо для ефективного стримування поширення АЧС. Про це свідчить статистика, яка фіксує появу нових спалахів.

Складно дати однозначну відповідь. Досвід протидії АЧС у різних країнах показує, що це довга боротьба. Тобто, елімінація цього вірусу надзвичайно складна через певні причини. Так, маємо досвід Закавказзя, Росії, які першими постраждали від АЧС ще у 2008 році. Хворобу й досі не вдалося стримати. Схожа ситуація і в Прибалтиці – там кількість випадків «африканки» визначається сотнями. Це пов'язано з тим, що вірус вражає свиней і в домогосподарствах, і в промисловому сегменті, і в дикій природі. Власне, важкість контролю в дикій природі є основним чинником труднощів щодо запобігання хворобі. А в Україні є ще один додатковий фактор – неможливість відстеження руху поголів'я у присадибному свинарстві. Щоб взяти ситуацію під контроль, потрібно на законодавчому рівні ухвалити відповідні зміни.

Рис. 2. Карта випадків АЧС в 2017 році

Україна, Болгарія та Румунія домовилися координувати зусилля в боротьбі з АЧС. Як бачимо, АЧС «вийшла» за межі країн колишнього СНД і потрапила у Прибалтику, потім Польщу, і от тепер – у Румунію та Чехію. Відтак, говоримо про те, що східні регіони ЄС також потерпають від АЧС. Тож, будь-яка консолідація є позитивною. Але, насамперед, Україна має вирішити низку внутрішніх завдань, націлених на боротьбу з АЧС. Зокрема, це впровадження ідентифікації та реєстрації поголів'я у присадибному секторі. Коли така система буде імplementована, відстежувати ситуацію з хворобами поголів'я у цьому сегменті стане простіше. Крім того, запровадження реєстру переміщення свиней, відстеження продукції тощо.

Промислові виробники вже зрозуміли, що АЧС в Україні – це явище, з яким доводиться жити. Тому вони інвестують у покращення біобезпеки і будують плани щодо нарощення потужностей. З огляду на це, можна сказати, що крім негативного ефекту, АЧС має і позитивний нюанс – на захищені ферми не «зайде» ні АЧС, ні інший патоген.

Стратегічно АЧС є перешкодою експорту свинини на зовнішні ринки. Так, в минулому році через цю хворобу від української свинини відмовилися Вірменія, Молдова, частково Білорусь, що застосовує заборону до АЧС-позитивних регіонів. Після того, як експорт «обвалився» унаслідок російського ембарго, наразі бачимо позитивну динаміку – з року в рік обсяги відвантаженої української продукції зростають. Причому поставки відбуваються не лише на ринки колишніх країн СНД, а й далекого зарубіжжя – В'єтнам, Гонконг. Для українських трейдерів ринок Грузії, який минулого року став відкриттям, тепер є основним напрямом збуту. За сім місяців поточного року на грузинський ринок поставили 2,5 тис. тонн продукції. Посилився попит з боку Грузії і на живих свиней. За вказаний період в Грузію було поставлено близько 20 тис. голів забійних кондицій. Поступово зростає апетит до української свинини і на інших ринках Азії. Зокрема, понад 12% валютної виручки від експорту свинини – 994 тис. дол. США – надійшло за рахунок поставлених більше 0,4 тис. тонн свинини до Казахстану. З лютого відбуваються поставки свинини до Туреччини, а у березні та травні – до Узбекистану, епізодичні поставки до Анголи – у травні та червні. Крім того, у перший місяць літа серед «нетипових» напрямків експорту відзначили Корею та Об'єднані Арабські Емірати.

Користується попитом українське м'ясо й у Гонконзі, туди спрямовують восьму частину експортних обсягів, близько 450 тонн. Проте, крім морожених свинячої грудинки та рульки, свого споживача там знаходять і свинячі субпродукти, зокрема морожені свинячі ратиці. У 2017 році постачальники вітчизняних свинячих субпродуктів збільшили свою присутність на ринку Гонконгу. У результаті питома вага цього каналу збуту за аналізований період піднялася вище 45%, а 40% за підсумками 2016 року. Ще популярніші українські свинячі ніжки у В'єтнамі, куди направляють понад половину всіх експортованих свинячих субпродуктів.

У бюджеті передбачене певне фінансування. Насамперед, ідеться про механізм, який почали застосувати натомість спецрежиму ПДВ. Поки що давати оцінку його ефективності зарано. Висновки робитимемо ближче до кінця року, коли можна буде проаналізувати повну картину.

Серед інших механізмів – відшкодування вартості кредитів (зменшення кредитної ставки), зменшення вартості закупівлі певного обладнання тощо.

Але, з огляду на те, що ці всі інструменти заорганізовані, говорити про серйозні преференції для виробників напевно зарано. Їх реалізація залежить від наповнення бюджету, обсягів виділення коштів. Прикладом може бути програма компенсації вартості племінного поголів'я.

Ми говоримо про часткову компенсацію витрат на закупівлю племінних тварин. Програма такої держпідтримки розрахована на рік – з жовтня 2016 року по жовтень 2017 року. Відшкодування не може перевищувати 2,4 тис. грн. за одну голову.

Але якщо у 2016 році свинарям відшкодували лише витрати на закупівлю поголів'я вітчизняних порід, то зміни, внесені Кабміном, передбачають відшкодування вартості племінного молодняка незалежно від походження (включаючи завезений із-за кордону). А переважна більшість українських виробників працює з тваринами іноземних порід. Це зумовлено інтенсивністю виробництва, кращими показниками тощо.

Проте наразі невідомо, чи отримають вітчизняні свинарі компенсацію. Цього року на підтримку тваринництва у бюджеті закладено 170 млн. грн., 160 млн. грн. із яких, згідно з Проектом розпорядження Мінагрополітики, планують використати на погашення боргів – коштів, не виплачених у рамках попередніх програм держпідтримки. За підрахунками асоціації «Свинарі України» (АСУ), на компенсацію вартості племінного молодняка, завезеного за 9 місяців з жовтня 2016 року по червень 2017 року треба майже 7 млн. грн. При цьому, розуміємо, що виробники продовжують оновлювати поголів'я, а тому до завершення дії програми ця сума може відчутно зрости. Виходить, що кошти передбачені, але вірогідність їх отримання виробниками як не дуже високу [1-3].

Від самого початку Асоціація розгорнула діяльність у різних напрямках – інформаційному, законодавчому, освітньому. Моніторинг тенденції на ринку живих свиней на щотижневій основі, комунікує і з виробниками, і з переробниками свинини. Об'єднання має потужні інформаційні ресурси: сайт асоціації і rigua.info, а також журнал «Прибуткове свинарство», через які доноситься до суспільства найактуальнішу інформацію. Крім того, організуємо і навчальні поїздки – регіональні семінари, присвячені питанням здоров'я тощо, закордонні тури. Асоціація також є співорганізатором щорічного Міжнародного конгресу «Прибуткове свинарство». Асоціація вже має певний авторитет у профільних службах та міністерствах. Боротьба ведеться не силою, а на вищому рівні: залучаючи представників свиногосподарств і представляємо інтереси бізнесу в робочих групах. Наприклад, вдалося внести зміни до «Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів»: коефіцієнт 100 змінили на 5, що дозволило зменшити суму до відшкодування у 20 разів. Наступний крок – досягли того, щоб на законодавчому рівні відмінили необхідність отримувати спеціальний дозвіл на надкористування. Працювали й над Законом «Про побічні продукти тваринного походження, непризначені для споживання людиною». Згідно з початковим варіантом виробники мали б стерилізувати гній, що не відповідає світовій практиці.

Крім того, АСУ бореться з АЧС. Переважно за допомогою інформації: створює нормативну базу для контролю захворювання, залучає міжнародних експертів, проводить семінари, тренінги, випускає спеціалізовані брошури.

Наразі до об'єднання входить 37 господарств, а починали ми з 10. Учасники АСУ забезпечують 38% промислового виробництва свинини.

Висновки. Враховуючи стан з інвестиціями, проблема становиться все глибша і складніша. В умовах дефіциту інвестицій інструменти фінансування для аграріїв, по суті, зводяться до банківського кредитування. Но вартість кредитів для АПК часто не доступні. А на здешевлення кредитних ресурсів в державному бюджеті, скажемо, в 2016 г. було передбачено лише 300 млн. грн., це дуже мало і ситуацію могло б спасти державне стимулювання лізингових програм для придбання устаткування для тваринництва. На папері в 2017 р. в бюджеті було закладено 550 млн. грн. на часткову компенсацію через банки вартості сільськогосподарської техніки в розмірі 20%. В списку виробників устаткування - 40 вітчизняних підприємств, які виробляють трактора, комбайни сіялки, але не одного виробника устаткування для тваринництва в переліку не має. Тому виробники потребують виключно техніку імпортного виробництва за валюту і без всяких компенсацій.

На наш погляд необхідне державне стимулювання банківського сектору до впровадження лізингових програм для техніки і устаткування для тваринницьких ферм, державне фінансування лізингових програм.

Ще одне важливе джерело розвитку експорту тваринництва – експортне або торгівельне фінансування експортерів тваринницької продукції. В грудні 2016 року президент підписав прийнятий Верховною Радою Закон «Про забезпечення експортної експансії українських виробників шляхом страхування, гарантування і здешевлення кредитування експорту». У відповідності з ним державні органи повинні були створити Експортно-кредитне агентство (ЕКА), що страхує, перестраховує, представляє гарантії по договорам, забезпечує довгострокове експортне кредитування, а також приймає участь в

реалізації програми часткової компенсації процентної ставки по експортним кредитам. Однак, незважаючи на відведений законом піврічний строк, ЕКА так і не було створено.

Система державних протиепізоотичних заходів не діє ефективно. Об'єднання ветеринарної служби з іншими відомствами в одну структуру, ліквідація ветеринарних сертифікатів, скасування карантинної міліції, недостатність фінансування – це ті фактори, що стримують ефективність виробництва продукції свинарства і український товаровиробник втрачає конкурентні позиції на ринку. В результаті близько 50% українського аграрного експорту відправляється на країни Азії та Африки, а в Євросоюз, з яким діє угода про асоціацію, експортується тільки 27%. Для порівняння сума бюджетних дотацій в Євросоюзі порядку 525 євро/га, в Польщі — 345 євро/га, в той же час в Україні— в межах 10–20 євро/га. Рівень державної підтримки виробників в Україні 1,5%, в Євросоюзі — більше 20%, в Турції — 23%, в РФ — 12%, Канаде — 11%, США — 7%.

Література.

1. Касьянов С. Животноводство как приоритет национальной аграрной политики [Електронний ресурс] / С. Касьянов. — Режим доступу: <https://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1085927#.WgcRXVu0PIU>.

2. Маслак А. Розвиток вітчизняного ринку свинини [Електронний ресурс] / А. Маслак — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3181-rozvytok-vitchyznianogo-rynku-svynyny.html>.

3. Тучкова А. Українське свинарство: розвивати не можна покинути [Електронний ресурс] / А.Тучкова. — Режим доступу: http://pigua.info/uk/pigmarket/88.http://www.elitarium.ru/upravlenie_po_slabym_signalam/

References.

1. Kasyanov S. (2017), “Livestock as a priority of national agrarian policy”, [Online], available at: <https://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1085927#.WgcRXVu0PIU> (Accessed 25 June 2018).

2. Maslak A. (2015), “Development of the domestic market of pork”, [Online], available at: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3181-rozvytok-vitchyznianogo-rynku-svynyny.html> (Accessed 25 June 2018).

3. Tuchkova A. (2016), “Ukrainian pig breeding: development can not be left”, [Online], available at: <http://pigua.info/uk/pigmarket/88> (Accessed 25 June 2018).

Стаття надійшла до редакції 27.06.2018 р.